

Örvényben – Csalóka szivárvány: 1942

ABLONCZY LÁSZLÓ

Csalóka játék

„Csonkák lettünk, megváltó híre várók, / Hazugsághívők és nagyálmodók” – olvashatjuk Jékely Zoltán *Atok* című versének záró soraként az Erdélyi Helikon 1942. augusztusi számában a 657. lapon, majd a következő oldalon ez áll: *Csalfá szivárvány – részlet egy színjáték első felvonásából*. Tamási Áron írta, aki készülő darabja első felvonásának felét adta közre.

Feltűnő, hogy Tamási nem jelöli műfaját, csak „színdarab”-ot említ, majd a Nemzeti Színházhoz küldött kéziratban a „Színjáték” megjelölés olvasható. Németh Antal igazgató–főrendező példányán is a *Csalfá szivárvány* cím áll, de az október 24-i bemutaton már *Csalóka szivárvány* címmel játszották a darabot, majd a Révai kiadás zöld antilop-borítójára is a *Csalóka szivárvány* cím került (aranyozott betűkkel). Utóbbi, a könyvecske műfaji jelöléssel nem szolgál. Az író által gondozott *Akaratos népség* címmel, számos szövegcsönkítással és módosítással közreadott kétkötetes drámagyűjteményében (1962; 2. kiadás: 1975) a „Drámai színjáték három felvonásában” megjelölés szerepel.

Alighanem a szerző bizonytalanságát rejti e változatos jelölés (vagy jelöletlenség), mert a „dráma” kifejezés valamennyi színiinformát rejtelezi. Vélhetjük: a szerző darabjának súlyosbító árnyalatára, vagyis tragikus hangoltságára utal a „drámai” kifejezéssel. Mert korábbi színműveit „játék”-ként jellemezte. Az *Énekes madár*: „Székely népi játék” (1933); a *Tündöklő Jeromos*: „Népi játék” (1936), s a *Vitéz lélek*: „Komoly játék” (1940) – olvasható a *Három játékban* (Révai Kiadó, 1944). A sarabolt gyűjtemény (1962) felsőbb igénnyel módosulhatott;

Juhász Ferenc szerkesztő emlékezete szerint a minisztériumi cenzúra tíz oldalon át sorolta változtatási igényeit. Ilyenképpen a *Tündöklő Jeromost* „Drámai játék”-nak, a *Vitéz lélek* című drámát pedig „Példázat”-nak nevezték 1962-ben. Majd – Tamási né Bokor Ágota kérésére – az 1987-es gyűjteményben állt vissza a *Három játék* rendje, a *Csalóka szivárvány* jelöletlenségét pedig az 1962-es Tamási-formula váltotta fel.

„Azsal a reménységgel, hogy maga a teremtett világ is megszabadul a rothadandóság rabságától az Isten fiaí dicsőségének szabadságára”.

■ (Pál a Rómaiakhoz 8, 21)

„...az én keresztény hitem szerint csak az olyan élet szent, amely lelket hordoz. És az csakuégyan szent? Háborgást érsek lelkemben.”

■ (Tamási Áron: Szülőföldem)

Adódik a nem könnyen megválaszolható kérdés: miért e bizonytalanság a szerzőben?

Mindenekelőtt látni kell: a darab kivételes Tamási Áron színpadi munkásságában. Korábbi játékaiból hiányzik a halálba futó tragikus vég; veszély és fenyegetettség ugyan áthatja az *Énekes madarat* is, hiszen Magdó és Móka szerelmét az öregek üldözik, de a fiatalok madárként röppennek ki a veszedelmek világából; Tündöklő Jeromos pénzével már-már a falu becsületét teszi kockára, de az öreg Sáska, Bajna Gábor és a legényke Gáspár harca – eszméltető erővel – a feltámadást hirdeti. S a misztériumjáték beteljesedik, mert az ördög hatalmát veszve tűnik el a közösség életéből.

A *Vitéz lélekben* voltaképp fordul a dramaturgia, mert az összeomlás idején a háborúból hazatérő Balla Péter új életet profétál a civilizáció ellen, de a falu népe hitetlenkedik és a gyermekek is kigúnyolják. Ám felépül és megszenteltté válik a ház, amely győzelmét, vagyis: a húsvéti örömet hirdeti a „húsvéttalan nép”-nek (Ady). Megvalósulni látszik az ég és a föld harmóniája.

Ám a *Csalóka szivárvány* székely gazdájának, Czintos Bálintnak a sorsa már egészen másként alakul, mint Balla Péteré. Az ő élete a dráma harmadik felvonásában végzetesen megroppan.

A mű címe talán ezért is módosult, finomodott akkor, amikor a Nemzeti színpadára került. A „csalfá” jelző ugyanis inkább egy menyecskét illet: a könnyed ledérség képzetével kapcsolódik össze. Bár az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* a szó tágabb értelmezését adja: „csalárd, perfid” vonatkozását jelöli elsőként, majd második jelentésében a „kétes, megbízhatatlan” olvasható. A „csalóka” becéző fordulat. A Szótörténeti Tárban egy játékos párbeszéd idézetében bukkann fel 1603-ból a „csalókafalva” szó – ez már a becsapás közösségi méretét fejezi ki. Nem „csaló szivárvány”, mert a „csaló” és a „szivárvány” fogalma nem illik össze – már csak azért sem, mert ebben az összefüggésben nincs jelen a játékos ámitás (a „csalfá” jelző viszont inkább női kalandot sejtet). Szivárvány az égen: zivatar

László Gyula: Tamási Áron, 1954, Budapest (Petöfi Irodalmi Múzeum, fotó: Balás Miklós)

utáni káprázat, mely üdítő látvány, s minthogy ámít, indokoltan nevezhetjük – becézve – „csalóka”-nak.

Tamási székely gazdája a gátnál tajtékozó vizet látja, s ott áll a fia: „A gát fölött, mint az Isten kifestett kardja, ott tündöklött egy szívárvány”. Majd 1950-ben Weöres bábjátékának címében tűnik fel: *Csalóka Péter*, aki: „Ezt a becsületes nevet azért kapta”, mert: „azokat csapta be, akik rászolgáltak erre...” – mondja a Bábjátékos. Tamási darabjának örvénylése erősebb, mint a címben szereplő égi káprázat. Czintos identitáscseréje tragikus lélek- és sorsfordító játékká sűrűsödik, ami a székely gazda öngyilkosságával végződik. A kudarcos életsorsot Tamási itt hitelesebben ábrázolja, mint korábbi, illetve későbbi drámáiban (*Hullámzó völgyben*, *Ördögölő Józsiás*, *Hegyi Patak*, *Boldog nyárfalevél*). Kezdetben Bajna Gábor (*Tündöklő Jeromos*) és Balla Péter (*Vitéz lélek*) erőt és győzelmet sugárzó alakjaihoz hasonlóan képzeljük el Czintos is. Ám ő nem a közösséget, hanem magát akarja megváltani azzal, hogy – a zúgó örvénybe szökött – tudós barátjának (Kund Ottó) maszkját felöltve, eltűnik falujából. Öt hét múltán „bölcse”-ként, Kundi Kund néven tér vissza. Fiától elszakítja kedvesét, Zsuzsannát, majd feleségül veszi. Új házasságából gyermeke is születik, ám rádöbben öncsaló voltára, és beleroppan a lexikonszavak által jelzett káprázat hazugságába, s az örvénylő patakba öli magát.

Fogantatás

Általános meghökkenés fogadta a darabot és az előadást a Nemzetiben (1942. október 24-én). A Film Színház Irodalom tudósítója szerint: „Senki nem érti a darabot, tehát tiszteltel és szájtátna hallgatják. A darab értelmetlen, de sznobság mindent belemagyarázni.” Keresztury Dezső is hasonló tapasztalt: voltak jelenetek, amikor „...hangosan fölnevettek, ahelyett, hogy komolyan és megindultan hallgattak volna.” Hírlapírók kérték az író, hogy magyarázza meg játékát, de ő sejtelmes válaszaiban legfeljebb az élet, a valóság és az írói kifejezésforma új dimenziójára utalt. Németh László szerint a *Csalóka szívárvány* Tamási „...alighanem legjobb darabja”; Féja Géza „ellen-Faust”-nak nevezte.

A *Faust* valóban ihlető forrása lehetett a műnek. Gondoljunk arra, hogy a Nemzeti Színház nem sokkal a *Csalóka szívárvány* megírása előtt, 1941 tavaszán mutatta be Goethe *Ős-Faustját* Jékely Zoltán fordításában. S Tamási, ha színpadon esetleg nem is látta, kéziratban vagy könyvben olvashatta ezt a szöveget Kolozsváron. A dráma indító képénél (Éjszaka) tovább nem is kellett elmerülnie Goethében, ahol Faust megvallja: mindenféle tudományok doktoraként „...tíz éve botorúl / orránál fogva vezetem / egész tanítvány seregem”. S azt is mondja: „...nem félek én se ördögöt se poklot. Viszont szemernyi boldogságom sincsen, mert nem lehet igaz tudásba hinned”.

Ellen-fausti szituációról beszélhetünk itt: Czintos Bálint eredendő nyugtalansága és kényszerű tudatlansága, műveltségéért boldogtalan. Majd robbanásszerű személyiségváltozást él át, hiszen a faluból, régi életformájából való elvagyódása átfogó lélekvtáltást is követel. Amit többen, így Németh László is, utalva a *IV. Henrikre*, pirandellóinak láttak, ám nem valószínű, hogy Tamási 1941 őszén – a budapesti Madách Színházban – megtekintette volna az olasz drámaíró művének Pütkösti Andor által rendezett előadását. Tévesen tudja a színház történet, miszerint Várkonyi Zoltán főszereplésével ez lett volna az ősbemutató, mert Forgács Sándor Ko-

Jávor Pál (Czintos Bálint) és Mészáros Ági (Zsuzsanna) a *Csalóka szívárvány* című darabban 1942. október 24-én a Nemzeti Színházban (OSZMI Fotótár, foto: Wellesz Ella)

lozsváron már a húszas években eljátszotta a sérült agyú olasz arisztokrata szerepét. Tamási, ha Pirandello mégis megihlette, esetleg éppen erre a régi előadásra emlékezett. De fölösleges modern hatások után kutatni; Tamási írásművészete alak- és lélekvtáltások káprázatában működik. Színpadon például az *Énekes madár* Lukács és Máté kísérőjátékával kezdődik, s a haldoklót játszó Móra mókázása a darab és az előadás nagy jelenete. Játékok változata elevenedik meg a *Hullámzó völgyben*, az *Ördögölő Józsiásban* és a *Boldog nyárfalevélben* is, de a legsúlyosabb a *Csalóka szívárványban*, mert a játék sorsá dermed.

Színház és rítus (1997) címmel kis könyvecske született Tamási szakrális drámaírói életművéről, amelyben érzékeny és találó gondolatok mellett olykor görcsös teóriák is jelen vannak; s az elméleti konstrukciók igazolásául Jan Kott-tól George Banuig és tovább Paul Ricoeurig a divatos esztétika jeles képviselőinek idézetei tűnnek elő. Ám – tudatlanságból vagy talán megfontoltságból fakadóan? – éppen az alapkérdést illetően általános hallgatás mutatkozik: Tamási életének, sorsának mely tárnájából buzog fel egy-egy dráma? Merthogy elveszettek hitt első, Amerikában írott darabját, a Csorja nemzetség sorsát bemutató *Ósvigasztalást* (1924) Trianon fájdalom szakította ki belőle. Amint – ugyanebben az időben – a *Lélekindulás* novelláinak keservét is. Ahogy írta: amikor hazatért a veszített háborúból, Isonzó vidékéről a szétdarabolt szülőföldre, „Siralomházban” érezte magát. És távol, Amerikában (1923–1926 között) – „Testileg ott, lélekben itthon” – idézte érzéseit egy 1930-es vallomásában.

Tamási Áron a „széttörtöttség” sorsát élte 1920 után. Egész életművét áthatja a tusakodás azért, hogy a vágyott összetartozást regényeiben, tanulmányaiban, publicisztikai alkotásaiban – egyetemes-emberi és magyar-székely voltában – megélve,

írja a meghasonlás huszadik századi krónikáját. A „kitörni” vágyás (Illés Endre) vagy a félműveltség tragikus története folyamatosan jelen van Tamási drámaírói életművében. Amely Keresztury Dezső szerint „...a modern magyar drámairodalom legnagyobb költői vállalkozásai közé is tartozik”.

„Békétlen vagyok s aggodalmas. Kolozsváron se érzem már oly jól magam, mint azelőtt” – írta Illyés Gyulának 1942. május elsején, éppen a *Csalóka szivárvány* fogantatásának idején. A júliusi Erdélyi Helikon Illyés *Naplójegyzeteit* közölte. A fiatalabb író társ e művében januári kolozsvári látogatását idézte fel. Benne a Tamásival szervezett Erdély-járásának észleletei és gondolati párlata is felsejlenek a sorok között.

Pest és vidék feszültségét Illyés így látja: „A harmadrangú tehetséget Pesten a jólertesültség, az alkalom, szóval a jelenléti másodrangúvá csiszolja, nem egyszer első rangú helyre juttatja. Vidéken az első rangú tehetség is csak küszködve bonta-

csillag! De hát hol van a másik szeme, azt kutatom. Egy kicsit délebbre keresem, valahol Nagyenyed fölött, amelyből ő csinált valaha a tudománynak fészket, miközben Erdélyből tündérkertet varázsol.” Bethlen Gábor másik szeme nem világhatott, s az észak-erdélyi gyermekek nem járhattak Apáczai, Körösi Csoma skólájába. Tamási Áron „békétlensége” egyre fokozódott: az erdélyi párt nem juthatott be a magyar parlamentbe, mindössze néhány személy képviselhette „behívott-formán” Erdélyt. A nagypolitika hangzatos szólamai és a mindennapok valósága közötti kontraszt rendkívül élessé vált: pesti légiósok, harmadrangú hivatalnokok szállták meg az erdélyi intézményeket – Pest és a visszacsatolt területek illyési összeforrasztása helyett újabb szakadások változatai. A zsidók és a nem zsidók közötti házasságot törvény tiltja (1941/XV. tc.) – Erdélyben is. Tamási a maga sorozásával is bajlódik, de őt – másokkal szemben – az egész nép fájdalma is perzseli: alighogy visszanyerte országát, „berukkolatják” a székeleyt, s indulhat a szovjet frontra a hazát védeni (1942. április 11.) Augusztus közepén Kemény János marosvécsi kastélyában alighanem Tamási az egyik megfogalmazója az Írói Közösség Nyilatkozatának, amely az egységes Erdély lelki és szellemi összetartozását hangsúlyozva keményen szólítja meg a magas politikát. Mondván: a központosítás helyes, de: „... nem a magyar egyetemesség és igazi egység erősítését szolgálja, hanem az ősi tájegységekben rejlő kipróbált erőket sorvasztja el”; a bürokratizmus pedig „vak és süket szolgálkká neveli az állam polgárait. Kiöli az egyes ember kötelező felelősségtudatát a kisebb és nagyobb közösségekkel szemben. De kiöli a közösség felelősségtudatát az egyénnel szemben is.”

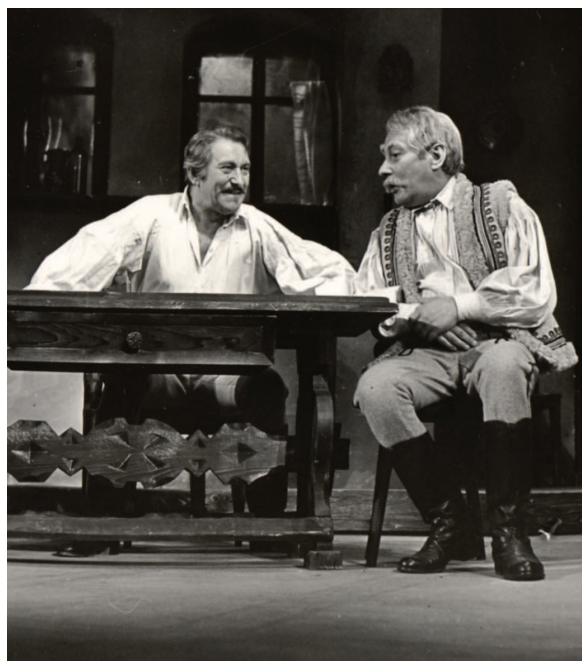
Tamási „békétlenségét” már-már a rémlátás is áthatja, s a maga „pillangózó” színpadi játékosságával sem tudja megmenteni Czintos Bálintot az 1942 nyarának végén befejezett *Csalóka szivárványban*. Mert itt nem annyira egzisztenciális dráma zajlik, ahogy néhány értelmező modernizáló igazolással elemezte, inkább az író közösségi aggodalma nyilvánul meg. Észlelhette Tamási: omlik a falu belső tartása, kohéziója; megindultak a székeleyek Pestre; egyik szolgálónak, a

Apáthi Imre (Kálmán) és Olty Magda (Zsuzsanna) a *Csalóka szivárvány* című darabban 1942. október 24-én a Nemzeti Színházban (OSZMI Fotótár, fotó: Wellész Ella)

kozhat, sokszor kibontakozva is másodrangúvá törik.” Mi a megoldás? Illyés szerint: „...előbb a főváros értékeinek szétszívása az országba, aztán a főváros új megszállása; újra teremtése, már az ország hasonlóságára”. Alább pedig így írt naplójában: „Az én nemzedékem szívében Pest eljátszotta a dolgát, felesleges már a titkolózás.” Tovább követve gondolatmenetét: „A seb összeforradása lázzal jár s tán még több fájdalommal, mint amikor ütötték... Ilyenformán hallgatom a mormogást az »anyaországiak« ellen. Nem tudnám megmagyarázni, miképpen is, de nem vagyok »anyaországi«. Hogy ismerem ezt is, azt az ingerültséget amiatt, hogy elmaradt a csoda.”

Észak-Erdély visszatérésének óráiban a *Vitéz lélek* csodája beteljesülni látszott. Bár 1940. szeptember 11-én Tamási ezt írta Bethlen Gáborra utalva: „Mintha az ő szeme volna ez a

Bessenyei Ferenc (Czintos Bálint) és Szenási Ernő (Samu bácsi) a *Csalóka szivárvány* című darabban 1974. január 25-én a Madách Kamaraszínházban (OSZMI Fotótár, fotó: Ikládi László)

másik gyárba, különösen Csepelre, merthogy ipari üzemekből nem sorozták az embereket. Egy szabósegédnek állt rokonával is a fővárosban találkozott. S ha idővel visszatérnek, ugyan milyen hozománnyal? Beavatott félműveltség és csacska filmek, a hamvadó cigarettavég nivóján.

Említettük: Tamási sorsát, írói gondolkodását és műveit a meghasadság élménye hatja át. Személyes vívódása az is, hogy hazatérjen-e Farkaslakára. 1942. szeptember 11-i levelében Gáspár öccsét kéri: érdeklődjön keresztapja birtoka felől, mert ha komoly az eladás szándéka, „talán hazamegyek” – Budapestre semmiképp, ha Kolozsvár már nem is olyan otthonos, mint korábban. Műveltség–műveletlenség, falu–város, Kolozsvár–Budapest feszítő dichotómiái jelennek meg Tamásinál. Közösségi kultúra vagy nagyvilági modernség? Feslik a falu közössége, a civilizáció „vak és süket szolgálkák” sorvasztja az embert. Czintos Bálint hazatérve a várost járt szolgálólányt, Zsuzsannát veszi feleségül. Drámai, korszakos kérdés: a szellem embere meg tudja-e védeni méltóságát, szuverenitását egyéni és közösségi értelemben? Im már világméretű az örvénylés: a civilizáció elveszejteti az önfeladó embert és a közösséget. Czintos önpusztításában Tamási jankijáltása is visszhangzik. Színpadi játékának nadrágos embereit pedig szarkasztikusan ábrázolja, mert Duka vasművesként, Virág nyugalmazott csendőrként, Tibád úr kereskedőként – a szűklátókörűség, az ostobaság kacagató emberi változatait nyújtva – nem ígérhetik a magyarság számára szükséges társadalmi megújulást.

A *Csalóka szívárvány* fogadtatása Budapesten igazolta a szembenézés igényének vereségét. Kolozsvárott a Tompa Miklós által rendezett darab már értőbb közönségre talált. Jékely Zoltán – 1943 februárjában, az Erdélyi Helikonban megjelent lelkesült méltatásban – a darab „szabálytalanságát” dicsérte; évtizedek múlva pedig „lelki bukfenek” varázslataként emlékezett az előadásra. Sikerültebb volt a kolozsvári színrevitel? Talán azért is, mert a pestinél veszélyérzetében mutatkozott érzékenyebbnek.

Örvényben a törvény

Az 1943. január 20-i kolozsvári bemutató idején az ország már végzetes óráihoz érkezett (a doni katasztrófa is ekkor következett be). Tamási *Gond és reménység* című karácsonyi cikkében (1942) a háborút következménynek látja, mert: „A nemzeti test: maga a társadalom is fegyelmetlen.” S a benső, a szellemi rokkantság a súlyosabb látélet: „Bajoson is lehetne elképzelni, hogy jól rendezett társadalom jöjjön létre, olyan világban, mely a lélek kultúráját »produkciónkkal« akarja helyettesíteni; másfelől pedig az anyagi javak elosztásában olyan igazsággal mér, mely azoknak az igazsága, akiknek legtöbb van az anyagi javakból. Először az egyén békéje borul fel ilyen világban, azután a közösségek békéje, majd földrészeké és az egész világé” – írta. „Abszurdoid” világ Tamási színpada, hiszen „kinn” gránátútzben hullanak az emberek, az emberiség pusztítja önmagát.

A „német-forma tanultság” (Németh László) a társadalmi megváltás elméleti zsákuticája. Villanásnyi jelenet a játékban, amely a tudomány és a politika – gyakran sehová sem vezető

– pragmatizmusának visszhangja is. Tamási a szakralitás hiányának egyetemes voltát is észleli: „Anyaggá vált minden abban az éjszakában, mert a mohó képzelet nem Istenről, megnyugvásról és igazságról álmodott, hanem aranyról.” (*Dívatós népiség – Híd*, 1942. dec. 9.)

Teretett színpadi világában Tamási úgy szervezi Czintos Bálint háza népét, mint más darabjaiban is: a nemzedékek egymásmellettségében a székely mikrokozmosz makrokozmoszá tágul. Czintos öreg rokona, Samu bácsi „mindenesként” az ősi ház őrizője; Kálmán fia a papi szemináriumtól visszatér falujába; Aba, a kislegény – Samu bácsi félárva unokája – gimnáziumba kerül, nevében és „tudományában” is a történelmet idézi. A „legényke” öt esztendő elteltével, a harmadik felvonásban már nem tűnik fel a színen, ebben már Czintos kicsi gyermeke, Bálintka szavalja a *Tücsök és légy lakodalmát*, amit korábban Abától hallottunk. Czintos családjában erős, jövőt ígérő család a holnapnak. A főhős halála fölött tovább vonulnak a bánat-fellegek, mert Tamási kis közössége „nemzetnyi” család. Amelybe János, a szolgálégény is beletartozik, aki az egyedülhagyottságát sirató Bálintkát a darab végén így vigasztalja: „Azért ne sírj fiam... Nézd meg, az Isten is egyedül van, s mégis milyen szépen hallgat.”

És ebben a megtartó otthoniasságban igazolódik a feltámasztás; így emelkedik poétikussá Tamási színháza. Amelyben, Szabó Zoltán gondolatát idézve: „...az elveszett paradicsom kísérletezik a visszajövetellel.” Téved Izsák József, aki a darabot elemezve az „útvesztés”, az „elbizonytalanodás” jeleit érzé-

Bessenyei Ferenc (Czintos Bálint) és Sunyovszky Szilvia (Zsuzsánna) a *Csalóka szivárvány* című darabban 1974. január 25-én a Madách Kamaraszínházban (OSZMI Fotótár, fotó: Ikládi László)

keli. Az évődő disputák egyre mélyülnek a *Csalóka szivárvány* színpadán; a háború idején – keservesebben és megszenvedettebben ugyan, de – Tamási „színi szertartása” változatlan marad. A megroppant, önmagát elemésztő Czintos ellenében ott áll a költő igéje, a paradicsomi ígélet: a maradó és a művelt ifjú nemzedék, amely a Jövőt ígéri. A *Vitéz lélek*ben még szárnyal Balla Péter életépítő proféciaja; két évvel később a *Csalóka szivárvány* idején már csöndesebb, de változatlan, mert: „Történelmi vizsgán állunk, amelyre rámegy erőnk, egészségünk s talán a bőrünk is. Azonban helyt kell állni! Mindenkinek a maga helyén...” (Magyar Nemzet, 1942. X. 31.)

Németh László úgy vélte: „A második és harmadik közt, mintha kihagytak volna egy felvonást” – az Ibsen-dramaturgia szerint valóban. De a költő feltámadás-játékát ne mérjük dialógusokba foglalt lélektani dramaturgiával. 1972 márciusában a Sepsiszentgyörgyi Állami Színház magyarországi körútján a *Csalóka*-előadását játszotta Tompa Miklós rendezésében. Nyíregyházától Tatáig hétszer láttam a varázslatos játékok, de Németh László hiányérzetét nem észleltem. Azért sem, mert a székely néprajziség helyett a teret fekete rajzolatú stilizáltsággal alakították ki, ami felszabadította az írói gondolatot. S a költői régióba szökő Játék varázslata a nézőtérre is áthatott. Jelezném: Tamási színpadán ne a lélektani megokoltságot keressük, hanem az élet-halál játék stációk szerinti építkezését. Amúgy a boltos Tibád úrról is nehezen lehet elhinni, hogy egy éve nem lépett ki a házából; avagy az is különös, hogy a törvény szerinti két nap (lásd: *Szülföldem*) helyett öt hét

múlva temetnek el egy halottat. S újabb kérdés: ennyi idő elég volna, hogy a külsejét megváltoztató Czintost a mindennapi falubeliek ne ismerjék fel? Naturalista-lélektani színház helyett Tamási színházában a közönségbeavatás új dimenziója nyílik meg. „Ég és föld között lebeg, vibrál Áron darabja” – mondta Tompa Miklós. Mert Tamási új minőségű szövetséget szeretne megteremteni a nézővel. Így például a színészek több szerepet is alakíthatnak a műben. Amint a szentgyörgyiek előadásában láttuk: a Kund Ottót alakító színész Homály, az öreg csavargó szerepét is eljátszotta, Aba pedig Ibolyka szerepében tért vissza a spektakulumba. – Tamási, a költő a végső jelenetben az égbre tekint.

Mert ki is ez a Bálintka, a szolgálgeény égre mutató vigaszával? Tekintsünk a múlt mélységébe! Hugo Rahner írja: „...a gyermeki logosz, aki a világlabdát tartja játszó kezében, az a »Logosz-gyermek« (logosz-paisz), akít a keresztény misztikában – egészen a gnosztikus Valentinosztól Eckhardt mester »mezítelen fiúcskájáig« úgy ábrázoltak, mint a mindenhatóság és játék, isteni erő és gyermeki gyöngédség közötti roppant feszültség szimbólumát.” (*A játszó ember*) Igen, a feszültségről van szó, hiszen nincs más olyan Tamási-darab, amely hasonló talányos véggel fejeződné be. Rémlátás és reménység: a Gyermek Erdély holnapja is. S hogy az Úr szépen és titokzatosan hallgat? A homályba vesző jövődöben az örvénylő történelmi időt féli Tamási Áron, mert az emberi nemzetség nem rendezte Istennel való kapcsolatát. Békétlensége közösségi aggodalomná dermed, hogy majd „újra aluszik a Gondviselés”.

Az írónak pedig változatlan hivatása marad a virasztás.

Jól írta Szabó Zoltán 1942-ben: „Ő az apostoli író.”

Irodalom

- ABLONCZY László: *A szivárvány alatt. Utak Erdélybe*, Kaláka Könyvek-Sepsiszentgyörgy, 1997.
 ABLONCZY László: *Bartók Béla kertjében. Marosszentimrétől Párizsig*, Püski, 2003.
 BERTHA Zoltán: *Székely Homérosz*, Kairosz, 2012.
 FÉJA Géza: *Tamási Áron*, Szépirodalmi, 1970.
 Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, II, az anyagot gyűjtötte: SZABÓ T. Attila, Kriterion, 1978.
 GOETHE: *Ős-Faust*, ford.: JÉKELY Zoltán, kiad. SZENTGERICEI Jakab Jenő, Kolozsvár.
 ILLÉS Endre: *A só íze*, Magvető, 1976.
 IZSÁK József: *Tamási Áron*, Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, é. n.
 KERESZTURY Dezső: *Árnyak nyomában*, Magvető, 1984.
 SCHÖPFLIN Aladár: *Válogatott tanulmányok*, vál. szerk. bev. tan. KOMLÓS Aladár, Szépirodalmi, 1964.
 NÉMETH László: *Két nemzedék*, Szépirodalmi-Magvető, 1970.
 RAHNER, Hugo: *A játszó ember*, ford. FRÉSZ Attila Timóteus, Kairosz, 2013.
 SALLÓ László: *Tamási Áron színpadi játéka*, Kriterion, 1991.
 SIPOS Ferenc: *Itthon. Farkaslakán*, szerk. NAGY Pál, Gyergyószentmiklós, 2004.
 SIPOS Lajos: *Tamási Áron*, Elektra Kiadóház, 2006.
 Z. SZALAI Sándor: *„Hit a harcban, remény a bajban”*, Szépirodalmi, 1991.
 SZABÓ Zoltán: *Szellemi honvédelem*, s. a. r. KENEDI János, szerk. MARKWARTH Ágnes, Héttorony, é. n.
Színház és rítus, szerk. VISKY András, Tamási Áron Állami Magyar Színház és a Jókainé Laborfalvi Róza Színházpártoló Alapítvány kiadása, Sepsiszentgyörgy, 1997.
 TAMÁSI Áron: *Három játék*, Révai, 1944.
 TAMÁSI Áron: *Aranyos tekergek. Elfeledett írások*, szerk. URBÁN V. László, Kertek, 2000.
 TAMÁSI Áron: *Akaratos népség 1-2*, szerk. JUHÁSZ Ferenc, Szépirodalmi, 1962.
Tamási Áron színjátékai 1-2, s. a. r. Z. SZALAI Sándor, függelék: ABLONCZY László, jegyz. Z. SZALAI Sándor és ABLONCZY László, Szépirodalmi, 1987.
 TAMÁSI Áron: *Csalóka szivárvány*, Révai, 1942.
 TAMÁSI Áron: *Szellemi őriség*, szerk. NAGY Pál, Palatinus, 2001.
 WEÖRES Sándor: *Színjátékok*, Magvető, 1983.
 TAMÁSI Áron: *Ölelő szeretettel. Levelek*, vál. jegyz. NAGY Pál, Palatinus, 2008.
 TAMÁSI Áron: *Szülföldem*, Erdélyi Szépművés Céh, [1939].